

Tři pohledy na *Posvátný hlad* Barryho Unswortha

Petra Johana Poncarová

Univerzita Karlova

petrajohana.poncarova@ff.cuni.cz

THREE PERSPECTIVES ON BARRY UNSWORTH'S SACRED HUNGER

Barry Unsworth's novel *Sacred Hunger* (1992) is one of the most notable works of British fiction that deal with the country's involvement in the slave trade in the eighteenth century and its continuing impact. This essay focuses on *Sacred Hunger*, analyses the historical, postmodern, and socio-critical dimension of the novel, its close links to Conrad's *Heart of Darkness* and Shakespeare's *Tempest*, and identifies trends that Unsworth established and that were later employed by other writers who engage with the topic.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Barry Unsworth — *Posvátný hlad* — otrokářství — britská literatura — *Zong*

Barry Unsworth — *Sacred Hunger* — slavery — British literature — *Zong*

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2021.2.2>

ÚVODEM

Otrokářství a otroctví se v kontextu anglofonní literatury často a pochopitelně spojuje s literaturou americkou, kde bylo téma zpracováno z mnoha perspektiv, od memoárů bývalých otroků až po díla zkoumající dopady otrokářství v americké společnosti, a tento korpus se neustále rozšiřuje. V britské literatuře je tato problematika méně výrazná, jelikož se Británie obchodu s otroky účastnila primárně jako dovozce a zprostředkoval a dále coby příjemce komodit vytvořených otrockou prací, zejména bavlny a cukru, nikoliv jako cílová země, kam by byli zotročení Afričané dováženi a kde by zůstávali v milionových počtech, byť i v Británii žilo jak svobodné, tak zotročené černé obyvatelstvo.¹ Tato studie se zaměřuje na oceňovaný román Barryho Unswortha *Sacred Hunger* (*Posvátný hlad*, 1992), který lze považovat za dosud nejambicióznější reflexi

1 Přítomnost černého obyvatelstva v Británii byla výraznější, než je všeobecně známo. V poslední době na roli černošských mužů a žen v dějinách Británie upozornila například oceňovaná monografie Davida Olusogy *Black and British* (2016) a související dokumentární seriál stanice BBC, ještě dříve např. Gretchen Gerzinová ve svém pojednání *Black England: Life before Emancipation* (1995).

otrokářství v britském písemnictví co do rozsahu, práce s dobovými reáliemi i snahy téma zevšeobecnit a skrze 18. století komentovat současnost.

Británie dominovala obchodu s otroky v letech 1640–1807 a celkově se odhaduje, že britské lodi odvezly z Afriky do kolonií v Karibiku, Severní a Jižní Americe a do jiných zemí 3,1 milionu Afričanů, z nichž 2,7 milionu přežilo transport a dorazilo na místo určení.² K nejdůležitějším otrokářským přístavům patřily Londýn, Bristol a Liverpool, přičemž tato města na obchodu s otroky závratně zbohatla. Otroctví začalo být záhy vnímáno jako ekonomická nezbytnost pro chod plantáží v Novém světě i souvisejících odvětví v Británii samotné — kromě obchodu s komoditami dováženými z Afriky a z amerických kolonií se jednalo o výrobu otrokářských lodí a zboží pro obchod s Afričany, zajišťování posádek či poskytování úvěrů. Do obchodu se zapojovaly i společnosti zřízené královskými chartami včetně Východoindické společnosti. V roce 1807 byl v Británii obchod s otroky zapovězen zákonem a v roce 1833 následoval i zákaz vlastnění otroků v celém britském impériu včetně drtivé většiny zámořských kolonií. Spojené království se tak po roce 1807 na základě mezinárodních dohod angažovalo v potírání obchodu s otroky na světové úrovni, zejména v rámci soupeření s Francií, avšak předchozí intenzivní zapojení do tohoto odvětví, které trvalo více než sto padesát let, přispělo k ohromnému zbohatnutí a z něj plynoucímu zvýhodnění Británie v evropském i světovém kontextu.

Jelikož v Británii samotné nikdy nevznikly velké populace ztotočených Afričanů, literární reflexe otrokářství se povětšinou zabývají buď otrokářstvím přímo v Novém světě, a to zejména v 18. a 19. století, nebo osudy jednotlivých otroků. V posledních třiceti letech se spisovatelé rovněž snaží navracet do všeobecného povědomí a veřejné debaty úzké spojení mezi otrokářstvím a rozmachem britského impéria a z něj pramenících privilegií.

Pokud bychom však měli vybrat dílo, které v britské literatuře vyniká co do mnohvrstevnatosti, rozsahu, šíře záběru, literárních ambicí i komplexnosti pojetí tématu, bude to nejspíš právě *Posvátný hlad* Barryho Unswortha, který se, řečeno slovy recenzenta Petera Hulmea, jako jeden z prvních postavil čelem k tématu, jemuž se do té doby nedostalo ani „pochybné spravedlnosti literárního „vypořádání“.“³

Barry Unsworth (1930–2012) se zaměřoval primárně na historickou prózu. Třikrát byl zahrnut do užšího výběru Bookerovy ceny, již v roce 1992 získal právě za *Posvátný hlad*.⁴ Tematicke otrokářství se do jisté míry věnoval již v částečně autobiografickém románu *Sugar and Rum* (Cukr a rum, 1988), pojednávajícím o spisovateli, který se v Liverpoolu v osmdesátých letech snaží napsat román o tamějším obchodu s otroky a zápolí s tvůrčím blokem, a později i ve svém posledním románu, *Quality of Mercy* (Dar milosti, 2011),⁵ který na *Posvátný hlad* volně navazuje.⁶

2 Toto historické shrnutí je založeno na informacích z monografie Markéty Křížové *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století* (2013) a z článku „Britain and the Slave Trade“.

3 Hulme 1994.

4 O cenu se v tomto roce dělil s Michaelem Ondaatjem, který ji získal za román *Anglický pacient*.

5 Návrh možného českého překladu názvu románu založený na citaci z 1. scény IV. dějství Shakespearova *Kupce benátského*, překlad J. V. Sládek.

6 Z Unsworthova díla byly do češtiny dosud přeloženy romány *Morality Play* (*Kdo zabil Tomáše Wellse*, přel. Pavla Paseková, Praha: Vyšehrad, 2000), *Stone Virgin* (*Kamenná madona*,

Ještě v roce 2013 Carl Plasa ve studii o *Posvátném hladu* poznamenává, že se románu zatím nedostalo nijak výrazné pozornosti kritiků,⁷ což se za posledních osm let do jisté míry změnilo.⁸ Vzhledem ke společenským fenoménům poslední doby, jako jsou protesty za odstranění soch otrokářů v britském veřejném prostoru, hnutí Black Lives Matter a snahy dekolonizovat fungování institucí včetně muzeí a vysokých škol, lze očekávat, že tento korpus sekundární literatury bude dále narůstat.

POSVÁTNÝ HLAD JAKO HISTORICKÝ ROMÁN

Posvátný hlad, zasazený do poloviny 18. století, lze na první pohled snadno charakterizovat jako historický román. Dějinná tematika ovšem nesouvisí jen s autorovou pověstnou fascinací minulostí,⁹ ale rovněž s širším zájmem o historiografii a historii, který se výrazně projevoval v britské próze osmdesátých a devadesátých let 20. století.¹⁰ Oproti dřívějším spisovatelům, kteří se zabývali otrokářstvím, měl Unsworth k dispozici moderní odborné studie a mohl pro svůj román čerpat například z tehdy nových publikací britského historika Jamese Walvina *Slavery and the Slave Trade* (1983), *Black Personalities in the Era of the Slave Trade* (1983) či *England, Slaves and Freedom, 1776–1838* (1986). Unsworthův *Posvátný hlad* je rovněž prvním významným literárním dílem, které se inspiruje masakrem na lodi *Zong*. V tomto ohledu jej lze chápat jako původce významného trendu, jelikož k *Zongu* coby symbolu otrokářství se v následujících desetiletích vrací další romány, divadelní hry i filmy: ať už přímo, nebo použitím velmi podobného fiktivního incidentu, který je historickou událostí inspirován.¹¹

přel. Pavla Paseková, Praha: BB art, 2005), *The Ruby in Her Navel* (*Tanečnice*, přel. Ladislav Nagy, Praha: BB art, 2007) a *The Land of Marvels* (*Země zázraků*, přel. Richard Podaný, Praha: BB art, 2009). *Posvátný hlad*, Unsworthovo magnum opus, na převod do češtiny dosud čeká. O autorovi dosud česky vyšla pouze jediná studie, viz Nagy 2015.

7 Plasa 2013.

8 K těmto novějším kritickým pracím patří: Forter, Greg. „Barry Unsworth and the Arts of Power: Historical Memory, Utopian Fictions“. *Contemporary Literature*, 51, 2010, č. 4, s. 777–809; Lambert, Raphaël. „Barry Unsworth’s *Sacred Hunger*: Birth and Demise of a Community“. *Journal of Modern Literature*, 41, 2017, č. 1, s. 118–136, na tento článek autor následně navázal monografií *Narrating the Slave Trade, Theorizing Community* (Brill, 2019); Medine, Carolyn — Loh, Lucienne. „Black Bodies/Libidinal Economies in Barry Unsworth’s *Sacred Hunger*“. *Journal of Global Slavery*, 4, 2019, č. 1, s. 5–33.

9 Crossen 2012.

10 Viz např. Hilský 1992; Nagy 2016.

11 Masakr na lodi *Zong* posloužil jako model pro řadu dalších anglofonních děl týkajících se otroctví, která odkazují buď přímo k této historické události, nebo se jí inspirují, např. román Freda D’Aguiara *Feeding the Ghosts* (1997), divadelní hra *An African Cargo* (2007) z pera Margaret Busbyové či sbírka básní Marlene Nourbese Philipové *Zong!* (2008). Laura Shepherd-Robinsonová ve svém románu *Krvavý cukr* (2019) popisuje velmi podobný masakr motivovaný údajným nedostatkem vody a pojistným podvodem, avšak na palubě fiktivní lodi *Temný anděl*. Loď *Zong* je zmíněna ve filmu Ammy Asanteové *Belle* (2013) a záměrné utopení celého nákladu otroků se objevuje i v seriálu Toma a Chipse Hardyových *Taboo*

OPEN ACCESS

Dne 6. září 1781 vyplula z Akkry v Ghaně anglická loď *Zong* registrovaná v Liverpoolu, s nákladem 442 afrických mužů, žen a dětí.¹² Počátkem prosince, už na širém Atlantiku, posádka zjistila, že lodi dochází voda i další zásoby. Řada otroků byla vážně nemocná a několik desítek otroků a členů posádky zemřelo. Kapitán lodi proto přikázal 133 nemocných a slabých, ale dosud živých otroků naházet přes palubu, a to po skupinkách a v rozmezí tří dní. Důvodem tohoto rozhodnutí byla snaha udržet naživu alespoň část otroků, jelikož pojistka nepokrývala úmrtí na základě nemoci. Přistání na Jamajce se dožilo pouhých 208 otroků. Když informace o masakru pronikly v roce 1783 na veřejnost, vypukl skandál, jelikož se ukázalo, že zásoby vody by lodi byly vystačily na celou plavbu, do jejíhož konce zbývaly jen tři týdny. *Zong* totiž díky prudkým deštům, které jej cestou zastihly, připlul na Jamajku se zásobou cca 1 600 litrů.

Případu se chopili britští aktivisté bojující za zrušení otroctví v čele s Oludahem Equianem a Granvillem Sharpem, avšak odsouzení viníků se jim dosáhnout nepodařilo. Walvin zdůrazňuje, že pokud by byla posádka anglické lodi trestně stíhána za zabití otroků jakožto za vraždu, bylo by případně možné postavit před soud i další případy násilí nevyhnutelně souvisejícího s celým otrokářským systémem, což ovšem představovalo příliš velké riziko.¹³ Šok a pobouření, které aféra vyvolala, však výrazně podpořily abolicionistické úsilí. Jak podotýká Gretchen Gerzinová, *Zong* dosáhl největší nechvalné proslulosti ze všech britských otrokářských lodí v dějinách a přinutil dokonce i ty, kdo byli o ekonomických a etických výhodách obchodu s otroky hluboce přesvědčeni, aby přehodnotili svá stanoviska.¹⁴

Potenciál *Zongu*, který si dobře uvědomovali již tehdejší abolicionisté, spočívá v tom, že jde o konkrétní, snadno uchopitelný incident, na němž lze výmluvně ilustrovat zrudnost celého systému. Před promyšlenou vraždou 133 lidí, kteří začali být výnosnější mrtví než živí, se tehdejší veřejnosti hůře zavíraly oči než před všudypřítomným násilím v jednotlivých fázích otrokářského procesu, od „pořizování“ otroků v Africe přes transport do Nového světa až po udržování karibských plantáží v chodu. Pro spisovatele zpracovávající téma otroctví se pak *Zong* a jím inspirované incidenty nabízejí jako atraktivní ústřední motiv zápletky — ať už jako hrůzné tajemství, které lze v románu postupně odhalit, nebo jako bod zvratu, jako je tomu v Unsworthově románu.

Ústřední postava *Posvátného hladu*, lékař a vědec Matthew Paris, který byl kvůli svým novátorským názorům uvězněn za údajné rouhání, se v zoufalství nad úmrtím manželky a ztrátou kariéry nechává najmout jako felčar na strýcovu otrokářskou loď

(2017), kde jsou otroci zatlučeni v nákladovém prostoru potápějící se lodi s cílem utajit, jaký náklad loď vlastněná Východoindickou společností ve skutečnosti vezla a pod jakou vlajkou.

12 Shrnutí událostí na základě: Gerzina 1995, s. 178–179; Olusoga 2016, s. 204–205; Walvin 2001, s. 14–17. Konkrétní počty otroků na začátku a na konci plavby se v různých zdrojích mírně liší, čísla v této studii jsou převzata z Olusogy, jelikož jde o nejnovější z citovaných publikací.

13 Walvin 2001, s. 16–17.

14 Gerzina 1995, s. 178. K povědomí o incidentu později přispěla také malba J. W. M. Turnera *Slavers Throwing Overboard the Dead and Dying—Typhoon Coming On*, poprvé vystavená roku 1840.

Liverpoolský kupec. V průběhu plavby, stejně jako v případě historického *Zongu*, dochází kapitán lodi k závěru, že bude výhodnější část otroků utopit. Paris se s tímto postupem odmítá ztotožnit a probírá se z apatie, do níž následkem zostuzení a rodné tragédie upadl. Protestem proti vraždění otroků se snaží vykoupit i své vlastní rozhodnutí podílet se na otrokářské plavbě. Incident inspirovaný *Zongem* zde slouží jako příležitost k morální obrodě a Unsworth poukazuje na možnost jednotlivce postavit se soukolí systému, byť v konečném úhrnu neúspěšně. Nabízí tak jistou formu alternativní historie, jelikož na *Zongu* k žádné vzpourě nedošlo. V tomto ohledu lze číst Parisovo odhodlání vykoupit svůj podíl na otrokářství radikálním gestem vzdoru jako výzvu k osobní odpovědnosti.

Skupina tvořená částí posádky a přeživšími otroky v čele s Parisem přistane s lodí v džungli na pobřeží Floridy, kde založí osadu. I v tomto případě se Unsworth inspiroval skutečnými událostmi, a to jak vzporou na lodi *Bounty* a následnými osudy několika námořníků, kteří se usadili na ostrově Pitcairn, kde žili s Tahitankami a pokusili se vytvořit ideální křesťanskou komunitu,¹⁵ tak existencí tzv. maroonských osad v Novém světě.¹⁶ Unsworth poskytuje hlavnímu hrdinovi, posádce i otrokům druhou životní šanci, třebaže jen dočasnou, a naznačuje možnost idylického společenství, jakousi tropickou pastorálu, kde se mísí jazyky a rasy. Uspořádání primitivní společnosti zde prostupují idealistické představy o dokonalé svobodě inspirované Voltairem — jehož spisy si společně s díly Alexandra Popea vzal Paris s sebou na plavbu *Liverpolského kupce* — i znechucení moderní průmyslovou společností poháněnou ziskem.

Osada je v závěru románu rozprášena iniciativou Parisova bratrance Erasma Kempa, který se mu i po mnoha letech chce pomstít za odcizenou loď i za domnělou křivdu z dětství a posílá pro něj četu vojáků: vidinu rasově tolerantní alternativní společnosti zadupe do země síla britského kapitálu a vojenská koloniální moc. Paris ještě před popravou podlehne zraněním a většina osadníků je pobita, kromě dvou přeživších, jejichž osudy Unsworth dále sleduje v románu *Dar milosti*. Dědictví utopické komunity však přežívá v dětech, které se narodily z volných svazků v osadě. Jedním z nich je i mulat Luther Sawdust, jehož postava román *Posvátný hlad* otevírá. Tohoto bývalého plantážního otroka a nyní slepého starého žebráka, který dokáže z paměti citovat Alexandra Popea, vyhledá v roce 1832 v neworleanském baru jistý sběratel folkloru a zapíše jeho příběh do své sbírky. Muž si vysloužil přezdívku „negr z ráje“, jelikož v opilosti blábolí o „liverpolské lodi, o bělošském otci, který sloužil na její palubě jako felčar a nikdy nezemřel, o dětstvím plném zázraků v místě, kde věčně

15 Podobnosti mezi dějem *Posvátného hladu* a událostmi spojenými s lodí *Bounty* zmiňuje Strongman 1998, s. 68, 71–72. I *Bounty* a její plavba měla navíc vztah k otrokářství, jelikož cílem plavby bylo dopravit z Tahiti do britských kolonií v Karibiku chlebovníky obecné: tato plodina měla zajistit přísun levné výživy pro otroky.

16 V hornatějších a méně obydlených oblastech Nového světa měli uprchlí otroci větší šanci uniknout pronásledování a někteří zakládali malé osady. Ty byly pokládány za hrozbu pro mír a úřady se je pravidelně pokoušely ničit. Pro tyto skupiny uprchlých otroků se vžilo označení „maroons“. Např. osadám na Jamajce se podařilo vydobýt si na britské správě jisté ústupky výměnou za podíl na potlačování otročích povstání a vracení nově příchozích uprchlíků.

svítilo slunce, [...] o osadě, kde spolu bílí a černí žili v dokonalém souladu“.¹⁷ Nikdo však jeho vyprávění nevěří, protože i ve třicátých letech 19. století se tato možnost v samém srdci amerického Jihu jeví jako fantastní blud senilního opilce.

Posvátný hlad představuje první významné britské literární dílo, které čerpá z moderního historického bádání o otrokářství. Unsworth v románu účinně a věrohodně navozuje atmosféru 18. století a poskytuje vhled do fungování otrokářského byznysu, stejně jako se o to později pokusila například Jackie Kayová ve své hře *The Lamplighter* (2008), a barvitě líčí každodenní život postav, ať jde o salony zámožných kupců nebo o námořnické krčmy. Historické události si však po svém přetváří s cílem poukázat na (ne)možnost jedine ovlivnit běh velkých dějin. Parisovo pokání za podíl na otrokářství a snaha vybudovat lepší společnost sice skončí tragicky, avšak její dědictví v podobě míšenců a vzpomínky na idylickou osadu přežívají dál coby nepravděpodobný, ale podstatný ideál, jak dopady otrokářství překonat.

POSVÁTNÝ HLAD JAKO POSTMODERNÍ ROMÁN

V přístupu k historické látce i k žánrovému zařazení se projevují výrazné postmoderní rysy, které *Posvátný hlad* sdílí s řadou britských románů osmdesátých a raných devadesátých let. Jak podotýká Luke Strongman, román lze, s ohledem na kombinaci sebereflexivních prvků a fiktivních „historických“ základů spojených s diskurzem imperialismu a osvícenství, volně zařadit do kategorie britské historiografické metafikce.¹⁸ Pod povrchem textu, který ve čtenáři navozuje dojem autenticity využitím historických reálií a množstvím detailů, obřím rozsahem, dovednou evokací atmosféry a sugestivním líčením různých prostředí, se skrývá umná hra s fakty a fikcí, záměrné užití anachronismů a přijetí nevyhnutelné omezenosti a podjatosti všech verzí historie. Paris sám se například na palubě *Liverpoolského kupce* probírá „různými verzemi minulosti, aby našel nějakou, kterou jeho představitost snese“.¹⁹ Zájemem o manipulaci historie a o malé lidské příběhy na okraji velkých dějin se *Posvátný hlad* podobá dalším dílům britské prózy své doby včetně Swiftovy *Země vod* (1983), *Vášně* (1987) Jeanette Wintersonové, *Posedlosti* (1990) A. S. Byattové či Ondaatjeho *Anglického pacienta* (1992).

Nespolehlivost a tekutost historie podtrhuje i složitá narativní struktura románu, několikeré zarámování příběhu a prvky postmoderní hravosti, jako například smyšlený folklorista Charles Townsend Mathers a jeho fiktivní ztracená publikace *Črty ze staré Louisiany*, a zdůrazňování textovosti: „Avšak onen mulat dosud pronásleduje mou představivost jako přízrak, se svými řečmi o ztraceném ráji, a zdvihá slepou tvář, aby ze mě něco vymámil. Do Mathersova pojednání už jej teď nemůže nic vrátit, avšak právě on sedí u vchodu do Labyrintu, jímž je můj vlastní text.“²⁰

Podobě jako další postmoderní díla pracuje *Posvátný hlad* s míšením žánrů a navzdory závažné tematice otrokářství funguje také jako napínavý a výpravový dobro-

17 Unsworth 1992, s. I.

18 Strongman 1998, s. 67.

19 Unsworth 1992, s. 159.

20 Tamtéž 1992, s. II.

družný román s ozvěnami různých zpracování vzpoury na lodi *Bounty*, Stevensonova *Ostrova pokladů* a Defoeova *Robinsona Crusoea*. Rozhodnutím použít v románu o otrokářství prvky dobrodružného a námořního románu a robinsonády Unsworth předznamenal pozdější trendy, které rozvinul například již zmíněný detektivní thriller *Krvavý cukr*.

Aluzivnost *Posvátného hladu* se neomezuje jen na výše zmíněná díla. Snad žádný anglofonní námořní román nemůže uniknout ohlasům Melvilovy *Bílé velryby* — i zde se setkáváme s vražednou posedlostí, byť tentokrát posedlostí ziskem, a nikoliv pomstou — a loď se stává symbolem celého státu a potažmo miniaturou světa, uzavřeným kosmem uprostřed oceánu. Zásadním intertextem Unsworthova románu však není ani tak *Bílá velryba*, jako spíše Shakespearova *Bouře* a Conradovo *Srdce temnoty*.

Erasmus Kemp je zasnouben s dívkou z bohaté rodiny, na jejímž sídle se nacvičuje amatérské provedení *Bouře*, konkrétně v přepisu Johna Drydena a Williama Davenanta, tedy jako *The Tempest, or The Enchanted Island* (1667). Kemp sám ztvárňuje Ferdinanda a jeho snoubenka Mirandu. V románu se objevuje hned několik scén ze zkoušek včetně přímých citací ze hry. Inspirace *Bouří* se projevuje také v shakespeareovském rozdělení postav: vážné výjevy s hlavními postavami (Paris a Kemp) jsou proloženy komickými intermezzy s vedlejšími figurami (posádka *Liverpoolského kupce*), podobně jako se v *Bouři* střídají scény s Prosperem, Mirandou a Ferdinandem a opilecká extempore Stefana a Trinkula. Stejně jako *Bouře* pracuje i *Posvátný hlad* s izolovaným prostředím, které se stává miniaturou světa (loď, osada v divočině), a s myšlenkou idylického místa mimo dosah společnosti, kam lze uprchnout před pronásledováním a předsudky a vybudovat „krásný nový svět“. Paris, námořníci a otroci jsou však stejně jako Prospero k tomuto odchodu donuceni většinou společností, jejímž konvencím se vzepřeli. Lékař a zastánce pokrokových medicínských teorií Paris byl podobně jako alchymista Prospero vyhnán a vystaven nebezpečí pro své aktivity, které on sám pokládá za prospěšné, avšak společnost je odsuzuje.

Není náhodou, že právě *Bouře* patří k Shakespearovým hrám, které obecně nejvíce vybízejí k přepisům a adaptacím, díky své celkové mnohoznačnosti a otevřenosti výkladům zaměřeným na otázky moci, genderu a rasy.²¹ Konkrétně se hra přímo nabízí k postkoloniálním výkladům, jelikož v ní figuruje zábor území a z něj vycházející nerovný vztah mezi Prosperem, novým pánem, jenž je představitelem civilizace a vzdělanosti, a Kalibanem, původním obyvatel, který se stane jeho otrokem, učí se od něj jazyk a je mu v důsledku vyspělejšího vědění zcela podřízen.²² Zároveň je zde Kaliban vykreslen coby divoch a barbar, který se navíc pokusí znásilnit dceru svého pána, v souladu s rozšířenou dobovou představou o chorobné touze barevných mužů po bílých ženách. Parisův vztah s černou otrokyní, která jej zaujme již během plavby a v osadě se stává jeho družkou a matkou jeho dětí, je pak rasovou i genderovou inverzí Kalibanovy tužby zmocnit se Mirandy a zplodit s ní potomstvo.

21 Za zmínku stojí například *Caliban* (1878) Ernesta Renana; *Une tempête* (1969), adaptace, jejímž autorem je martinický frankofonní intelektuál a politik Aimé Césaire; divadelní hra Philipa Osmenta *This Island's Mine* (1988), prozaické pokračování z pera Xaviera Tricota *Prospero* (2009) či román Margaret Atwoodové *Kus temnoty* (2016, česky 2017).

22 Např. Nixon 1987.

Unsworth sám zmínil,²³ že jej výrazně ovlivnilo *Srdce temnoty*, a postava enigmatické černošské ženy, jež se stává milenkou bílého muže, působí jako přímá citace Conradovy novely. Na paralely se *Srdcem temnoty* se ve své studii zaměřila kritička Susan Strehleová, která si všímá zejména konkrétních podobností v Conradově a Unsworthově popisu afrického pobřeží a zdůrazňuje také blízkost zápletek: v obou případech se jeden Evropan vydává hledat druhého, který se v jistém smyslu stal domorodcem a žije v džungli s černou milenkou, a v obou případech končí pátrání smrtí hledaného (Paris i Kurz v závěru umírají).²⁴ Zatímco *Srdce temnoty* komentuje ničivost kolonialismu a zotročování skrze symboly a konkrétní výjevy, Unsworth se v *Posvátném hladu* snaží postihnout celý systém včetně ekonomické filozofie, která jej podpírá. Conrad také vycházel z vlastních zkušeností z belgického Konga a psal o nedávné minulosti a přítomnosti, kdežto Unsworth se skrze dávnou minulost, již sám nezažil, snaží komentovat přítomnost.

Paralela s Conradem souvisí i s možnými námitkami proti *Posvátnému hladu*. Nigérijský romanopisec a kritik Chinua Achebe ve slavné přednášce z roku 1975 Conradovi vytkl, že v *Srdci temnoty* využívá utrpení původních obyvatel Konga pod belgickou koloniální správou jako pouhé pozadí v příběhu o rozpadu jedné nepatrné evropské mysli a že černošské postavy jsou v knize zredukovány na pouhou masu temných bezejmenných těl.²⁵ Velmi podobná kritika by se dala vznést i na adresu Unsworthova *Posvátného hladu*, kde jsou černošské postavy rovněž poměrně marginální, byť zde i vzhledem k rozsahu románu figurují výrazněji než v *Srdci temnoty*.

Obě díla lze také kritizovat jako pokus přivlastnit si atraktivní a šokující téma pro vlastní prospěch a s cílem získat uznání, aniž by se utrpení obětí ocitlo skutečně ve středu pozornosti. V Unsworthově případě jde v souvislosti s anglofonním literárním průmyslem a institucemi jako Bookerova cena rovněž o finanční zisk a prestiž. Na Conradovu obhajobu bylo vzneseno, že jeho cílem nebylo psát o černošských postavách v Kongu, nýbrž právě o rozpadu jedné evropské mysli a o různých formách posedlosti. V podobných intencích by se mohla nést i obhajoba *Posvátného hladu*, jelikož Unsworth zjevně chce psát o rozpadu Parisova života, Kempově posedlosti pomstou, problematice nesvobody a zotročení obecně, o fungování otrokářského systému a jeho dopadech na životy jednotlivců nejen ve vztahu k samotným otrokům a zejména pak o zbožštění hamižnosti a zisku. Tento zájem o téma zotročení, spoutání a nesvobody jako takové i snaha komentovat skrze 18. století přítomnost dílem vysvětluje, proč se vlastně o zkušenosti otroků v *Posvátném hladu* dozvíme relativně málo. V rozhodnutí nesoustředit se na černé postavy můžeme, chceme-li být k oběma autorům vstřícnější, hledat nejen aroganci privilegovaných bílých mužů, ale naopak ostych před zpracováním zkušenosti, k níž dotyční nemají žádnou vazbu pramenící z rodinné historie či vlastní identity. Ani jeden si neuzurpuje právo mluvit za oběti a jejich hrdiny jsou bílí muži dosti podobní jim samým, byť Unsworth a Paris dělí dvě stě let.

Unsworthův *Posvátný hlad* je úzce spjat se Shakespearovu *Bouří* a Conradovým *Srdcem temnoty*, tedy se dvěma díly, která se v posledních desetiletích stala předmě-

23 Strehle 2011, s. 76.

24 Strehle 2011.

25 Achebe 1977.

tem postkoloniálních výkladů a kritiky. Spojením s těmito kanonickými texty Unsworth dodává svému románu univerzalitu a rezonanci a zároveň jde o další z projevů postmoderní hry. V návaznosti na ně se také odkrývají problematická místa románu, například upozadování zkušenosti samotných otroků, a také riziko, jemuž čelí snad každé dílo týkající se útlaku či zločinů proti určité skupině sepsané autorem bez přímé osobní zkušenosti s danými událostmi: tedy že danou zkušenost využívá a tyje z jejího významu a váhy, aniž by dostatečně zohlednilo perspektivu obětí.

POSVÁTNÝ HLAD JAKO SPOLEČENSKO-KRITICKÝ ROMÁN O BRITSKÉM IMPÉRIU

K debatě o užití otrokářství jakožto kulisy je podstatné podotknout, že Unsworth skutečně záměrně používá minulost, konkrétně 18. století a otrokářství, k tomu, aby komentoval přítomnost, a v tomto ohledu je mnohem radikálnější než v líčení perspektivy otroků. *Posvátný hlad* vyšel v roce 1992 a Unsworth na něm pracoval několik let. Jeho příběh o střetu humanismu a vražedné hrabivosti, soucitu a vykořisťování, idealismu a materialismu funguje i jako zaumná kritika thatcherovské Británie osmdesátých let a její posedlosti ziskem a ekonomickou výkonností nehledě na dopady na společnost i na životy jednotlivců. Skrze úvahy hlavních postav jsou do románu zařčleněny jak vědecké a filozofické debaty osmnáctého věku, tak i dobové ekonomické úvahy včetně postojů prezentujících zisk coby morální imperativ a protestantské logiky, která vnímá zisk a bohatství jako projev přízně a požehnání Prozřetelnosti.

Unsworth sám se k této otázce vyjádřil v rozhovoru z roku 1992:

Nebylo možné žít v osmdesátých letech, aniž by byl člověk zasažen posvěcením chamtivosti. Můj obraz otrokářské lodi byl založen na touze najít dokonalý symbol pro tohoto podnikatelského ducha. Argumenty, které se používaly k ospravedlnění honby za ziskem tehdy, byly tytéž, jaké se používají dnes k ospravedlnění zavírání dolů a k vyhazování horníků z práce. Pojem „vytváření bohatství“ jsem použil záměrně. Byl jsem si vědom toho, že jde o anachronismus.²⁶

V tomto ohledu je důležité podotknout, že Unsworth se narodil a vyrostl v hrabství Durham v hornické rodině a jeho otec celý život pracoval v dolech, takže dopady thatcherovské administrativy na průmyslové severní regiony a místní obyvatele vnímal o to citlivěji. Spojitost s Unsworthovým rodným regionem podtrhuje i skutečnost, že volné pokračování *Posvátného hladu*, román *Dar milosti*, se odehrává právě v hrabství Durham, kde Erasmus Kemp hodlá investovat do místních dolů.

Kritik Randall Stevenson podotýká, že Unsworth popisuje období zdánlivé expanze, jehož údajná podnikavost a vizionářství ve skutečnosti maskují „zabíjení, degradaci a zisky takového rozsahu, o jakém se dosud nikomu nesnilo,“ a *Posvátný hlad* podle něj rovněž naznačuje, že „posedlost poloviny 18. století soukromým podnikáním, volnými trhy, a vytvářením bohatství“ zůstává blízká modernímu věku —

26 Z rozhovoru cituje ve své recenzi Jordison 2011.

hlavně jistým směrem thatcherovského myšlení z konce osmdesátých let“.²⁷ Stejně jako Conradovo *Srdce temnoty* či Farrellovo *Obléhání Krišnapuru* podle něj i *Posvátný hlad* zdůrazňuje „naprosté prostoupení impéria bezduchým materialismem a nemilosrdnou honbou za bohatstvím“.²⁸

Tento rozměr *Posvátného hladu* je velmi podstatný, jelikož vykresluje 18. století jako dobu úzce propojenou se současností a nepřímou také poukazuje na zásadní roli, kterou otrokářství sehrálo v industrializaci a v položení základů pro současný globalizovaný svět i pro privilegia a bohatství Británie a celé západní Evropy na úkor Afriky a Asie. Úzké sepětí obchodu s otroky, průmyslové revoluce a ekonomického vzestupu Evropy a dosud přetrvávající vychýlení sil v neprospěch Afriky čtenářům později připomněly Jackie Kayová i Laura Shepherd-Robinsonová, avšak žádný britský spisovatel dosud nepojal otrokářství jakožto systém i jeho paralely s moderním kapitalismem v takové šíři jako Unsworth. Z etického hlediska je pozoruhodné i zaměření na osobní odpovědnost jednotlivců, kteří systém udržují v chodu, ať už přímo coby aktivní hybatelé, nebo nepřímou coby „pouzí“ konzumenti a tvůrci poptávky.

ZÁVĚR

V kontextu dosavadní britské literatury o otrokářství vyniká *Posvátný hlad* především šíří záběru a mnohovrstevnatostí: jak se tato studie pokusila nastínit, funguje jako historický, postmoderní i společensko-kritický román. Rovněž předznamenal hned několik trendů, které následně rozvinula další díla: využití moderního historického výzkumu a práci se skutečnými událostmi, odvahu zpracovat závažné téma pomocí populárních žánrů i snahu postihnout otrokářský systém a jeho přetrvávající dopady a přispět k „pochopení složitého řetězce transakcí, který vede od odchycení černochoha až k nové kravatě [...] pro Erasma Kempa“.²⁹ Zároveň román poukazuje na nemožnost snadného vymanění z gigantického zločinu, o kterém pojednává, a naopak zdůrazňuje, že myšlenkové nastavení obchodníků s lidmi a posedlost ziskem žije v thatcherovském uvažování dál a stejně tak přetrvávají i ekonomické výhody, které Británii otrokářství přineslo.

Radikálnější vyličení britského otrokářství, kde jsou hlavními postavami sami zotročení Afričané, z jejichž pohledu je příběh vyprávěn, přinášejí v britské literatuře například romány a básně Freda D'Aguiara, a lze předpokládat, že snaha zohlednit právě tuto perspektivu a prozkoumat různorodost zkušenosti samotných otroků se bude projevovat čím dál více. O to se však Unsworth v *Posvátném hladu* nesnažil — v tom, o co usiloval, skutečně uspěl a jeho román si uchovává značnou aktuálnost, jelikož do jisté míry stále platí Hulmeova slova, že „spojitost mezi bohatstvím této země [Británie] a realitou obchodu s otroky zůstává pro naši kulturní představivost i nadále neoblomně nesnesitelná“.³⁰

27 Stevenson 2004, s. 486.

28 Tamtéž, s. 488.

29 Unsworth 1992, s. 266.

30 Hulme 1994.

Tato práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

LITERATURA:

- „Britan and the Slave Trade“. *The National Archives*, nedatováno. [online]. [cit. 15. 2. 2021] Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/slavery/research-guides.htm>.
- Achebe, Chinua. „An Image of Africa: Racism in Conrad's *Heart of Darkness*“. *Massachusetts Review*, 1977, č. 18, s. 782–794.
- Crossen, Cynthia. „A Tribute to Barry Unsworth“. *The Wall Street Journal*, 18. 6. 2012. [online]. [cit. 17. 8. 2021]. Dostupné z: <https://online.wsj.com/article/SB10001424052702303734204577466801039528644>.
- Gerzina, Gretchen. *Black England: Life before Emancipation*. Londýn: John Murray, 1995.
- Hilský, Martin. *Současný britský román*. Praha: H&H, 1992.
- Hulme, Peter. „The Atlantic World of *Sacred Hunger*“. *New Left Review*, 204, 1994, č. 1, s. 138–44 [online]. [cit. 17. 8. 2021]. Dostupné z: <https://newleftreview.org/issues/i204/articles/peter-hulme-the-atlantic-world-of-sacred-hunger.pdf>.
- Jordison, Sam. „Booker Club: *Sacred Hunger*“. *The Guardian*, 10. 6. 2011. [online]. [cit. 17. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2011/jun/10/booker-club-sacred-hunger-barry-unsworth>.
- Křížová, Markéta. *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2013.
- Nagy, Ladislav. „Barry Unsworth a historie, z níž se nic nepoučíme“. *Svět literatury*, 25, 2015, č. 52, s. 155–165.
- Nagy, Ladislav. *Palimpsesty, heterotopie & krajiny: Historie v anglickém románu posledních desetiletí*. Karolinum: Praha 2016.
- Nixon, Rob. „Caribbean and African Appropriations of *The Tempest*“. *Critical Inquiry*, 13, 1987, č. 3, s. 557–578.
- Olusoga, David. *Black and British: A Forgotten History*. Londýn: Pan Macmillan, 2016.
- Plasa, Carl. „Mainly Story-Telling and Play-Acting: Theatricality and the Middle Passage in Barry Unsworth's *The Sacred Hunger*“. In *Postcolonial Studies Across Disciplines*. Eds. Ellen Grünkemeier — Jana Gohrisch. Leiden: Brill, 2013, s. 151–166.
- Stevenson, Randall. *The Last of England*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Strehle, Susan. „Rewriting Darkness: Imperial Knowledge in Barry Unsworth's *Sacred Hunger*“. *Studies in the Novel*, 43, 2011, č. 1, s. 75–93.
- Strongman, Luke. *The Booker Prize and the Legacy of the Empire*. Disertační práce, University of Canterbury, 1998.
- Unsworth, Barry. *Sacred Hunger*. London: Penguin Books, 1992.
- Walvin, James. *Black Ivory: Slavery in the British Empire*. 2. vydání. Oxford: Blackwell, 2001.